

VILÁG- TÖRTÉNET

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **GYÖRKÖS ATTILA**
FRANCIA–MAGYAR DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK (1499–1529)
- **BÁRÁNY ATTILA**
ROBERT WINGFIELD ANGOL KÖVET, A NÉMET-RÓMAI BIRODALOM
ÉS A MAGYAR KIRÁLYSÁG (1514–1515)
- **LAKATOS BÁLINT**
ANDREA DAL BURGO CSÁSZÁRI KÖVET
MAGYAR- ÉS CSEHORSZÁGI MISSZIÓJA (1521–1523)
- **MONOSTORI TIBOR**
EGER VÁRÁBÓL A NÁPOLYI KIRÁLYSÁGBA
- **SZEMLE**
BLÉNESI ÉVA, KRUPPA TAMÁS, NAGY KORNÉL, DINNYÉS PATRIK,
BALÁZS PÉTER ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

11. (43.) évfolyam 2021. 4.

TARTALOM

Követségek és szövetségek. A Magyar Királyság és a Német-római Birodalom a 16. század első felében (Péterfi Bence)	511
<i>Tanulmányok</i>	
Györkös Attila: Francia–magyar diplomáciai kapcsolatok (1499–1529)	517
Bárány Attila: Robert Wingfield angol követ, a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság (1514–1515)	531
Lakatos Bálint: Andrea dal Burgo császári követ magyar- és csehországi missziója (1521–1523)	581
Monostori Tibor: Eger várából a Nápolyi Királyságba. Egy magyar gályarab szabadulása, szolgálatai és kérelme III. Ferdinánd császárhoz	629
<i>Szemle</i>	
Velence viharos vizeken (1499–1517) (Kruppa Tamás)	639
Bizánc és Róma uniós politikája és az örmény egyház (Nagy Kornél)	647
A történetírás a Kijevi és a Vlagyimir–szuzdali Ruszról (Dinnyés Patrik)	650
Tolerancia és intolerancia az újkori Európában (Balázs Péter)	652
Remények és veszélyek között (Blénesi Éva)	657

Jelen számunkat Péterfi Bence szerkesztette

Velence viharos vizeken (1499–1517)¹

A most bemutatandó kötet a szerző Itália Velence-szempon­tú történetét az 1380–1499 közti időszakban tárgyaló, 2019-ben megjelent munkájának² a folytatása. Ez alkalommal Velence történetének egy jóval rövidebb, de annál fontosabb szakaszának hadtörténeti áttekintését kapjuk, amely az előző kötethez hasonlóan magyar szempontból is érdekes lehet. A könyv előszó­ból, négy fejezetből és összefoglalásból áll. Ha a fejezetek terjedelmi megoszlását nézzük, rögtön kiderül, hogy a mondandó középpontjában a cambrai-i liga hábo­rúja áll, ami nagyjából a mű felét teszi ki (a ligához, mint ismeretes, II. Ulászló magyar király is csatlakozott). Az első három fejezet tulajdonképpen ennek a negyediknek, a legfonto­sbabbnak a felvezetéseként is felfogható. Érdemes figyelmet fordítani a periodizációra. A történetírás az itáliai háborúk kezdetét hagyományosan VIII. Károly francia király 1494. évi támadásától számítja. Moro azonban – nyilván velencei nézőpontból – az 1499. évet, a második velencei–oszmán háború kitörését tekinti korszakhatárnak.

A bevezető tételmondata a következő: a második velencei–oszmán háború véget vetett Velence addig vitathatatlan tengeri fölényének, míg a cambrai-i háború a genovai háború óta a legsúlyosabb válságot hozta el a város számára. Ez a két háború okozta azt a lassú – a szerző szerint nem megállíthatatlan – hanyatlást, ami az előző évszázad tündöklése után következett be, mintegy bevezetve az új évszázadot. A város politikusai érzékelték a változásokat, de Moro szerint, ahogyan a chioggiai háború után, egy emelkedő tendencia közepette, úgy most a hanyatlás küszöbén is rossz választ adtak a kihívásokra. A gazdasági, katonai meggyengüléssel járó háború után választott – ma fegyveres semlegességként neve­zett – stratégia politikai tévútnak, hibás döntésnek bizonyult. Az első olvasásra meghökken­tőnek és kissé erőltetettnek tűnő sommás ítéletet finom megfigyelésekkel meggyőző mó­don alátámasztja a szerző.

Velence a semmiből jött létre, olvashatjuk a kötetben, mivel gyakorlatilag nem volt szárazföldi területe. Lakói az első pillanattól kezdve kénytelenek voltak függetlenségük és megmaradásuk érdekében harcolni. Részben saját döntéseik alapján, részben kényszerből a velenceiek egy sajátos tengeri civilizációt hoztak létre, amelyhez azonban nem elég nem­zedékről nemzedékre a tengerparton lakni. Ahogyan meg lehetett teremteni, úgy el is lehetett veszteni ezt a sajátos kultúrát, amihez elegendő egy-két tétlen, elkényelmesedett nem­zedék. A szerző szerint ez következett be a 15–16. század fordulóján. Mivé vált ekkorra Velence? – ezzel foglalkozik a könyv.

1 Moro, Federico: *Venezia nella tempesta. 1499–1517. La crisi della Serenissima*. Gorizia, Libreria Editrice Goriziana, 2020. 277 p. (Le guerre, 128.)

2 Moro, Federico: *Venezia offensiva in Italia. 1381–1499. Il secolo lungo di San Marco*. Gorizia, 2019. (Storie di uomini, d'armi, atti di storia, 124.)

Az első fejezet *A második velencei–oszmán háború (1499–1503)* címet viseli. Bajezid szultán, ahogyan korábban elődje, most is az itáliai politikai helyzet messzemenő figyelembevételével indította meg a támadást. Nem mellékes körülmény, hogy az itáliai háborúk miatt a város legnagyobb bankja, a Banco Garzoni – ma azt mondanánk – likviditási gondokkal küzdött, aminek következtében Velence hajóinak számát 38-ról 13-ra csökkentette, ami kihatott az oszmánok ellen bevethető tengeri haderő ütőképességére. A közelgő háborúról már 1498-ban szállongó hírek hatására Velence gyorsan befejezte az 1494-ben, a francia támadás nyomán újra kitörő és ekkor Firenze ellen vívott háborúját. A háború ugyanis bátorította a szultánt – Milánóval szövetségben – a város elleni támadásra. A Velence-ellenes szövetségben részt vett még a Nápolyi Királyság, amely a pugliai kikötőket akarta visszaszerezni; Ferrara, amely a stratégiai fontosságú Polesinát akarta visszaszerezni; továbbá VI. Sándor pápa, aki a Borgiák Itália feletti hegemoniájának tervét dédelgette. Mindez megmagyarázza, hogy Velence miért kötött 1499-ben igen előnytelen feltételekkel békét, és hogy újfent a franciákhoz fordult, akikkel Blois-ban szövetséget kötött, ürügyet szolgáltatva az új király, XII. Lajos újabb támadására.

Az oszmánok stratégiája egyszerű volt: mivel a hajóhaduk jóval gyengébb volt, megpróbálták megosztani a velencei erőket, ezért Iszkender pasát Friuliba küldték portyázni, hajóikat pedig ágyúkkal szerelték fel. A modernizálás érdekében nagy számban fogadtak fel keresztényeket, főleg görögöket, amivel nagy kockázatot vállaltak, mert így az ellenség tudomást szerzett a haditervről (a peloponnészoszi velencei bázisok, például Lepanto, vagy siker esetén további velencei birtokok, például Korfu megszerzése). Az oszmánok győzelmük esetén kijutnának a Földközi-tengerre, ami elősegítené Kréta megszerzését. A velencei terv viszont az egyszerre felvonuló tengeri és szárazföldi oszmán erők egymástól való elszigetelésével, a tengeren próbálta kicsikarni a döntést.

A háborúban már megmutatkozott az, amit a bevezetőben Moro a hanyatló tengeri kultúráról mondott. A velenceiek hadvezére, Antonio Grimani, az egyik legelőkelőbb velencei patríciuscsalád tagja nem volt megfelelő választás. Nem ismerte a flottát, és nem ismerte az embereit, viszont sokat fizetett a tisztségért. A velencei hajóhad amúgy is komoly strukturális problémával küzdött. Magvát ugyanis továbbra is az evezős meghajtásra épülő gályatípus (*galea*) alkotta, amelyen a portugál, spanyol vagy éppen az angol flottát forradalmasító vitorlát nem fő-, hanem csupán kiegészítő szerepet játszott, így kevesebb ágyút és hadinépet tudott szállítani. Mivel a meghajtást alapvetően nem a szél, hanem az emberi izomerő végezte, a végrehajtható flottaműveletek rövidebbek voltak, mert a kifáradás miatt, valamint az ellátmány érdekében viszonylag gyorsan fel kellett keresni az ellátóbázist. A vitorlások ezzel szemben huzamosabb ideig is képesek voltak egy helyben maradni, több ágyút tudtak szállítani, így a tűzerejük is jóval nagyobb volt. A velencei taktika hasonlóan konzervatív volt: a terv az ellenséges hajóhad centrumának megbontását célozta az ágyúk segítségével, amit kizárólag követett volna, tehát a szárazföldi harc tengeri változatát akarták alkalmazni. Ahogy a vitorlával szemben az evező, úgy az ágyúval szemben a kézifegyver élvezett elsőbbséget.

A velencei hajóhad 42 hadigályából állt, amelyből 12 volt a nagy gálya, összesen 105 hajóval rendelkezett, a fedélzetükön 25 ezer katonával és matrózzal. A Daud pasa vezetése alatt álló oszmán hajóhadnak 240 hajója és 37 ezer embere volt. A velencei haditerv kulcsa a szél volt, amely az összecsapás tervezett időpontjában, július–augusztusban északkeleti vagy délkeleti irányból fújt (ennek a csata helye szempontjából volt jelentősége). Daudot azonban, nagy megkönnyebbülésére, nem Gallipolinál, ahol nem lett volna lehetősége manőverezni, hanem jóval délebbre, Modonénál várták, éppen ott, ahol a szigetek alkotta szűk tengeri útvonal véget ér, és a nyílt tenger kezdődik. E két pont között több szűk

átjáró is volt, a velencei hadvezetésnek tehát nemcsak e két, hanem több helyen is alkalma adódott volna, hogy szűk vízen döntő csatára kényszerítse az oszmán flottát.

A másik hibás velencei előfeltevés az volt, hogy a törökök harcolni akarnak. Ezzel szemben a pasának esze ágában sem volt, mivel arra törekedett, hogy épségben elérje a kítűzött célt, ahol a szultán vezetésével felvonuló szárazföldi sereg tüzésége hathatósan támogatni tudja. Daudnak végül sikerült kicsúszni a kelepceből. Még így sem volt veszve minden velencei szempontból, mivel a Portolongo kikötőjébe menekülő oszmán hajóhad csapdába került. Grimaniak lehetősége lett volna a kikötőben megsemmisíteni az egész hajóhadat, ha már addig azt elmulasztotta. Ehelyett megelégedett a blokáddal, amit viszont az erősödő szél miatt nyolc nap után fel kellett adnia. Az oszmán hajóhad végül elérte a fő célt, Lepantót, ahová közben megérkezett a szárazföldi sereg az ostromágyúkkal. Augusztusban több kisebb összecsapásra került sor, a velencei győzelmek azonban nem feledteték, hogy a hadvezetés csődöt mondott. A török flotta és a szárazföldi sereg hathatósan támogatta egymást, amit a velencei hajóhad nem volt képes megakadályozni. Az 1500-ban megnyíló béketárgyalásokon a szultán több támaszpont átadását követelte, a feltételek azonban elfogadhatatlanok voltak a város számára. A háború folytatódott.

A város követeket indított el a segítség érdekében Magyarországra, Franciaországba, Portugáliába és Spanyolországba. A kísérlet nem végződött sikerrel, mivel egyedül Spanyolország, pontosabban az uralma alatt álló Nápolyi Királyság ígért és nyújtott végül valós segítséget. Magyarországgal csupán a következő évre értek be a tárgyalások, melyek eredményeként egy hármasszövetséget hoztak létre a pápaság csatlakozásával. A szövetség azonban nem lépett életbe.

A török támadások folytatódtak. Az említett nehézségek miatt és a szövetségkötés ellenére Velence újra tárgyalni kezdett, aminek következményeként 1503 májusában ratifikálták a békemegállapodást (számos, három évvel korábban követelt támaszpontot átadtak). Sovány vigaszt jelentett, hogy spanyol segítséggel sikerült elfoglalni Kefalóniát.

A súlyos kudarc nemcsak Grimani alkalmatlanságára világított rá, aki ellen eljárást is indítottak, hanem az egész velencei parancsnoki kar csődjét is napvilágra hozta. Grimani viselkedése és a rossz vezetés demoralizálta a flottát, ennek igazán aggasztó jeleit mutatták a parancsmegtágadások. A flotta súlyos morális válságát csak reformokkal lehetett volna megszüntetni, Moro szerint tengerészeti iskolák nyitásával, ahol megfelelő toborzás után szolgálatra alkalmas legénységet és tisztikart nevelhettek volna ki. Pedig az oszmán háború elvesztése nélkül is elég komor felhők kezdtek el gyülekezni a város fölött...

A második fejezetnek, *A portugál selyeműtnak* látszólag nem sok köze van az Itáliában és az oszmánokkal vívott háborúhoz. Még tartott a háború, amikor 1502-ben a Levantéból félig üresen futott be egy hajó, ami megisméltódott 1504-ben és 1512-ben, amikor teljesen üresen érkeztek hajók. A háttérben Portugália nagy sikere: Afrika körülhajózása és India, illetve a Fűszer-szigetek elérése, a fűszer-kereskedelem birtokbavétele állt. A portugálok a megszerzett előnyt és pozíciókat támaszpontok építésével biztosították be. Mindez az amúgy is gazdasági nehézségekkel küzdő Velence helyzetét súlyosbította, és a város – amely 1508-tól élet-halál harcot vívott az ellene megalakult cambrai-i szövetséggel – lassú és keserves hanyatlásának nyitányát jelentette. A kudarcral végződött oszmán háború után és a portugálok előretörését követően elkerülhetetlenül reformokat kellett volna bevezetni, ami azonban nem következett be. Felvetődhet a kérdés, hogy miért kapott helyet a könyvben ez a fejezet. A szerző nyilvánvalóan ezzel is azt kívánta demonstrálni, hogy hiányzott Velencében az átgondolt stratégia és az annak megalkotásához szükséges szellemi-pszichológiai háttér, ami a bevezetőben említett tengeri kultúra hanyatlásában gyökerezett.

Moro szerint a világkereskedelemben a portugál, majd a spanyol felfedezések után bekövetkezett változások hátrányos hatásait – ha megszüntetni nem is, de – mérsékelni lehetett volna a szükséges intézkedésekkel, ami Velence bekapcsolódását jelentette volna a kialakuló világkereskedelemben.

A következő fejezet a *Közjáték* (Intermezzo) címet viseli, bár mi inkább az előzőnek, amelyre ez a szó sokkal jobban illik, adtuk volna ezt a címet. A fejezet az 1508-ban megkötött és Velence megsemmisítését célzó cambrai-i liga előzményeit tárgyalja. A városnak a háború kezdeti időszakában egyetlen szövetségese Franciaország volt: XII. Lajos, az új király 1499-ben indította meg támadását, amelynek első áldozata az egykori szövetséges, Ludovico Sforza, az il Moro volt, aki 1500-ban fogságba került, és 1508-ban meghalt. Láttuk, hogy az oszmánok remek időzítéssel, szintén 1499-ben indították meg csapataikat. A francia szövetség mindazonáltal számos problémát hordott magában, mivel a Valois-k nemcsak az Anjouk Nápolyi Királyságát, illetve az orléansi ág Milánóját akarták megszerezni, hanem a konstantinápolyi latin császárság visszahódítása is terveik közt szerepelt. Már VIII. Károly kilátásba helyezte, hogy Nápoly megszerzése után Konstantinápoly következik. Ez már a Magyar Királyságot is érintette, amelynek a Velence által megszállt dalmáciai területeket ígérték, így a tervezett kereszties hadjárat a magyarok érdekeit is szolgálta volna.

Ami zavarta Velencét, zavarta a többi itáliai hatalmat is. Az 1503. évi cerignolai és gariglianói csaták után, amelyeket a spanyolok nyertek meg Gonzalo de Córdoba, a Gran Capitan vezetésével, a francia–spanyol párharctól megijedő VI. Sándor pápa Velencének spanyol- és franciaellenes szövetséget ajánlott, amit azonban a város nem fogadott el. A Borgia pápa még ebben az évben elhalálozott, amit Velence azonnal kihasználta, romagnai városok sorát foglalva el, amelyek pápai birtoknak számítottak. Ez hamarosan megbosszulta magát. II. Gyula, az új pápa visszakövetelte ezeket, amire a város nem volt hajlandó. Jogilag elismerte volna a pápai hűbért, némi adóval megtoldva, az investitúrajogról azonban nem volt hajlandó lemondani.

A másik ellenség Miksa császár volt: a város őt is alábecsülte. Jóllehet Miksának sikerült Mária hercegnő kezével a burgundi örökség nagyobbik részét elhalásznia a Valois-korra elől, Velencében szegénynek és gyengének ítélték meg. Ezt is rosszul tették: Miksa ugyanis elszánta magát arra, hogy helyreállítsa a birodalom tekintélyét Itáliában. Ebben Luxemburgi Zsigmond, de végső soron az Anjouk politikáját követte. Miksa nehezményezte, hogy a velenceiek engedélye nélkül foglalták el Cremonát, ami császári hűbér volt, illetve a Goriziai (Görz) Grófságot, amely szintén annak számított. Mi több, igen közel feküdt Trieszthez, ami ráadásul Habsburg-birtok volt: ez Miksát már dinasztikus szempontból érintette. Amikor a város nem volt hajlandó elégtételt adni, a császár megkereste a Habsburgok ősellenségét, Franciaországot (1504-ben, a visszautasított pápai ajánlat után). A franciák ekkor még nem fogadták el a szövetséget, Velence viszont válaszút elé került. Moro szerint két lehetősége volt, vagy maga is létrehoz egy szövetséget, amihez azonban engedményeket kellett volna tennie, vagy háborút indít. Utóbbihoz azonban egyedül túlságosan gyengének bizonyult, ezért szövetkezett a franciákkal, ami korábban is kétélű dolognak bizonyult.

Nem sokkal később nyilvánvalóvá vált: a harmadik fő és váratlan ellenség éppen a Francia Királyság lett. Miksa a Milánóhoz kapcsolódó jogigényének elismerését, illetve Velence birtokainak szétosztását ígérte Franciaországnak. Ez olyan gáláns ajánlat volt, amit a mohó franciák nem tudtak visszautasítani. XII. Lajos 1508-ban elfogadta a császár ajánlatát, aki egyébként nem is tehetett egyebet, mivel amikor újra megkereste Velencét és egy hármass szövetséget ajánlott fel a pápával a franciák ellen, a város elutasította azt. Mi több, megtagadta a római királykoronázásra igyekvő Miksától az átvonulási engedélyt. A nyilván-

való sértést viszont nem lehetett megtorlatlanul hagyni. A város lépését, melyet a többi itáliai állam helyeselt, mert mindegyik tartott a császártól (is), az magyarázhatja, hogy ekkor még fennállt a barátság a franciákkal, illetve a Trieszt–Gorizia–Fiume háromszög súlyos konfliktust hordozott magában. A Köztársaság Goriziát már elfoglalta, de a másik két területet is meg akarta szerezni, ezért fő ellenségének Miksát tartotta, és nyilván félt attól, hogy a kért átvonulásból összeütközés kerekedik.

Miksa már 1507-ben elhatározta magát a háborúra, amely a következő év elején ki is tört. De hibás stratégiát választott, ahelyett ugyanis, hogy összefogta volna elégtelen erőit, nem biztosította a kellő katonai túlsúlyt, hanem három irányban támadt. Ezzel a velencei csapatokat akarta megosztani, amelyek Verona és Bassano támpontokkal védekező állásban fogadták a támadást, ezáltal azonban a saját erőit forgácsolta szét. Az összecsapás Rusecco mellett teljes velencei győzelmet hozott, a támadásba lendülő velencei csapatok elfoglalták Fiumét, Trento bevétele viszont már nem sikerült. A császár megalázó békére kényszerült. A Köztársaság azonban súlyos hibát követett el. Moro szerint francia segítséggel meg kellett volna semmisíteni a császár itáliai uralmát, végérvényesen felszámolva összes itáliai birtokát. Az alkalom elmulasztása azonnal megbosszulta magát.

A negyedik fejezet *A cambrai-i liga háborúi (1509–1517)* címet viseli. A hibás lépések következménye az 1508. december 10-én, Cambrai-ben Miksa lánya, Margit és Amboise bíboros által aláírt szövetség lett, amely a németalföldi konfliktus Miksa számára előnyös rendezése és a Milánó feletti francia igény elismerése mellett Velence összes szárazföldi birtokának felosztási tervét tartalmazta. A császár a szövetségbe invitálta szinte az összes itáliai hatalmat, köztük a velencei segélypénzek miatt vonakodó II. Ulászló magyar királyt, akinek Dalmácia visszaszerzését ígérte. (Sajnos itt becsúszott egy bosszantó nyomdahiba, a magyar király ugyanis VII. Ulászlóként szerepel.) A szövetség gyenge pontja, hogy a sok résztvevőnek nem csak egy közös érdeke volt, ami különösen érvényes a francia–Habsburg rivalizálásra. A különböző célokat tükrözte az elfogadott haditerv, amely nem határozott arról, hogy a támadást egy időben indítják meg, ami lehetőséget adott Velencének, hogy átcsoportosítsa az erőit.

A velencei titkosszolgálatnak már december 13–30. között sikerült teljes képet kapnia a cambrai-i szerződés résztvevőiről és a tervekről, amit nem utolsósorban kiváló információs hálózatának köszönhetett. A velencei diplomácia akcióba kezdett: megerősítették a pugliai kikötőket és megpróbálták Magyarországot, illetve a pápaságot leválasztani a szövetségről, továbbá éket verni az új és őszintétlen barátok, a császár és XII. Lajos közé.

A franciák 1509 márciusában indultak el, áprilisban deklarálták a háborút: támadásuk már az elején nagy teret nyert, annak ellenére, hogy a velenceiek felkészültek a támadásra, a szövetségesek pedig gyakorlatilag ölbe tett kézzel nézték, mit végeznek a franciák. A velenceiek között viszont vita támadt a követendő stratégiát illetően. Az egyik hadvezér, Bartolomeo d’Alviano a szövetségesek tétlenségét konstatálva frontális támadást javasolt, és amellet kardoskodott, hogy a franciákat egy nagy döntő csatára kell kényszeríteni. A Velence szolgálatában álló másik hadvezér, Nicolò Orsini ezzel homlokegyenest ellenkező nézetet képviselt, és azt javasolta, hogy a támadást megerősített állásban kell fogadni, ami egyébként a hagyományos velencei stratégiának számított. Végül az utóbbi álláspont győzött, sikeres végrehajtását azonban az elemek megghiúsították. A francia támadás idején ugyanis soha nem látott alacsony vízállás köszöntött be, így a hagyományos velencei stratégiát, amely a védelemben nagymértékben épített a folyókra, csatornákra, ahol a tengerhez hasonlóan a hajóhad miatt a velenceiek előnyben voltak, az időjárás miatt nem tudták alkalmazni. Emellett a két hadvezér továbbra is vitakozott, és elmulasztották, hogy az erejét

megosztó ellenséget egyenként győzzék le. Elképzelhető, hogy a vita mögött valójában a Signoria, a velencei kormányzat állt, amely harc helyett a diplomáciát bevetve próbált meg áttörést elérni. Követein keresztül – idővel kiderült, sikertelen – ajánlatot tett a pápának és a császárnak, utóbbinak Milánót és 200 ezer dukátot ajánlva fel. A hibák nemsokára megboszszulták magukat: 1509. április 29-én Agnadellónál a velencei csapatok megsemmisítő vereséget szenvedtek.

A stratégiai szintű vereség után a Köztársaság gyakorlatilag feladta Romagna védelmét, azt remélve, hogy II. Gyulát mégiscsak sikerül egyezsége bírni. Ebben nem is csalókoztak a velenceiek, a pápát megrettentette a csata következtében előálló új helyzet, amelyet sokkal fenyegetőbbnek ítélt a korábbiakhoz képest, és pozitívan reagált a Romagna átadását tartalmazó ajánlatra. Az Agnadellónál győztes franciák, akik tulajdonképpen kizárólag a saját erejükre támaszkodva arattak diadalt, nem nagy kedvvel folytatták a hadműveleteket; Milánót végül is megkapták, a további sikerek már inkább a császárt erősítették volna. Ez lehetőséget teremtett, hogy a velenceiek Bergamo súlyponttal megállítsák az előrenyomulást, és kettévágják a francia hadsereget. Minden azon múlt, hogy idejében össze tudják-e vonni a támadáshoz szükséges erőt. A váratlan azonban ezúttal Bergamo lakosságának képében felülírta a terveket. A város megadta magát a francia csapatoknak, ezután röviddel Brescia is elesett. Verona szintén kapitulált, és most már a Velencéhez közel fekvő Padova került veszélybe, amely a Köztársaság előterét védő várnégyszög egyik csúcsát képezte.

Újabb ajánlatokat tettek a franciáknak, a nápolyiaknak, Ferrarának és Miksának. Utóbbi számára az előző évi ajánlatot jócskán megfejelve Trento, Gorizia és Trieszt visszadását is felajánlották, valamint hogy a megmaradó területeket a császár vicarius generalisaként, helytartójaként fogják kormányozni. Egyikkel sem érték célt, megismétlődött az 1378–1380-as válsághelyzet, ám az ellenség ezúttal még erősebb volt. Padova is elesett. Az egyetlen reményt keltő esemény a pápa – akit a Köztársaság Romagna átengedésével a maga oldalára állított – francia- és Habsburg-ellenes szövetségi ajánlata volt.

A válságos helyzetben a velenceiek új haditervet eszeltek ki, ami nagymértékben épített a folyókra és csatornákra. Első lépésként a Brenta folyón Padova alá úsztatták a hajóhadat, és amikor a város egyik kapuját sikerült csellel elfoglalni, bevették a várost. A velencei csapatok ezután az újra kiegészült várnégyszög és Friuli oltalmában, a könnyűlovasságot felhasználva rajtaütésekkel nyugtalanították az ellenséget, amely mindenképpen vissza akarta foglalni a várost. Újabb vita kezdődött a hadvezetésben: nyílt csatára kényszerítsék az ellenséget vagy védekezzenek? A szerző hosszan részletezi Padova ostromát. A császár serege – melynek soraiban franciák is harcoltak, nem túlzottan lelkesen – felbomlott az elvonulás során. Moro szerint a velenceiek ekkor ugyanazt a hibát követték el, mint korábban, s ami az agnadellói vereséghez vezetett: ahelyett hogy felhasználna a vízi út adta lehetőséget üldöztek volna a császári sereget, háborítatlanul hagyták elvonulni.

A háborúban semmilyen hiba nem marad következmények nélkül, és ez alkalommal sem történt másképpen. Miután a Szenátus, nyilván a megegyezésben reménykedve, hagyta elvonulni a császár seregét, vissza akarta foglalni Veronát, ezért a szárazföldi csapatok zömét a város alá küldte, a hajóhadat pedig Ferrara ellen vezényelte. Ezzel szétforgácsolta az amúgy sem túlságosan erős haderejét. A Ferrara elleni támadás oka nemcsak az volt, hogy visszaszerezzék az elvesztett területeket és befolyást, hanem hogy ezáltal leválasszák a hercegséget a szövetségről. A tervet azonban nem sikerült megvalósítani: a hajóhaddal a hercegség ellen küldött d'Alviano nem rendelkezett elég szárazföldi erővel, ráadásul ő délre, a Nápolyi Királyság ellen akart vonulni, hogy visszaszerezze a pugliai kikötőket, amire számottevő ellenséges tengeri erő hiányában megvolt az esélye.

Moro igen érdekesen és szemléletesen írja le, hogy a víz, ami általában a velenceieket segítette, hogyan fordult ellenük a polesellai csatában. A támadást Ferrara ellen – a Padovánál sikerrel alkalmazott taktikát követve – elsősorban vízi úton akarták kivitelezni, ennek elhárítására a ferraraiak a gátakon felállított tüzérséggel védekeztek. Ahhoz, hogy a hajók ne akadjanak el, gerincük alatt még minimum 15 centiméter víznek kellett lennie. Ekkor azonban olyan alacsony volt a vízállás, hogy a víz mélysége elérte ezt a kritikus szintet. A velenceiek tisztában voltak azzal, hogy a térség folyóinak jelentős a vízsztintingadozása, és hogy alacsony vízállás után nagyon hirtelen érkezhethet egy árhullám. Mindezzel számoltak is terükben. Minél alacsonyabb a vízállás, annál alacsonyabban siklanak a hajók, ugyanakkor annál magasabbra kerül a partszegély. Ez azt jelentette, hogy a gát tetején védelmi állást elfoglaló ferrarai csapatok nem voltak képesek ágyúikat lefelé irányozva használni. D’Alviano azonban ahelyett, hogy kihasználta volna ezt a helyzetet, tétlenkedett, ami az ő elképzelése alapján érthető, mivel a vállalkozást számottevő gyalogság híján nem látta sikerrel kecsegtetőnek. A tétlenkedés azonban megpecsételte a hadjárat sorsát. A közben megérkező árhullám megemelte a vízszintet, a hajók így már kitűnő célpontokká váltak. A ferrarai tüzérség pusztító sortüzeinek hatására d’Alviano kénytelen volt visszavonulni.

A polesellai kudarc újra nehéz helyzetbe hozta Velencét. A magukhoz térő, erősítést kapó császári csapatok Vicenza felől, a franciák Milánó felől támadtak, aminek következtében a Köztársaság csapatai harapófogóba kerültek; egyúttal a harcok súlypontja Ferrarába helyeződött, ahol a velenceiek éppen kudarcot vallottak. A kutyaszorítóból egyetlen lehetséges kiútnak a diplomácia ígérkezett. Követek mentek a pápához, a vele kötött fentebb említett paktumot ugyanis a Tízezres Tanácsa érvénytelenítette, arra hivatkozva, hogy kényszer hatása alatt született. Követek indultak Magyarországra, a császárhoz és a szultánhoz. Közben a pápai legátus segítségével tízezer svájci zsoldost fogadtak fel, hogy Milánó ellen, a franciák hátába küldjék őket. A zsoldosok azonban ezúttal nem váltak be, mivel konstatálva, hogy honfitársaik vannak az ellenséges csapatok között, harc nélkül hazavonultak (gyanítható, hogy ebben inkább a francia pénz játszott szerepet). Közben a császári csapatok és a franciák sem mozdultak, a két fél kölcsönös bizalmatlansága ezúttal is a velenceieket segítette. A patthelyzetben újra diplomáciai tárgyalásokra került sor. 1511 februárjában, Mantovában összeültek a felek, aminek egyetlen eredménye az lett, hogy a pápa a császár kivételével az egész ligát kiátkozta, így nyíltan is a velenceiek mellé állt. II. Gyulának sikerült megnyerni a spanyolokat, VIII. Henriket, a velenceiek pedig újra a svájciakhoz fordultak, akik ahogy korábban, most sem váltak be, mivel a franciák megvesztegették őket.

A harcok Ferrarából Romagnába tevődtek át. 1512-ben a Ravenna melletti csatában a francia–német–olasz haderő – parancsnoka, Gaston de Foix vakmerő támadásának köszönhetően – győzelmet aratott, de mivel a hadvezér elesett a harcban, a győzelmet a liga nem tudta kihasználni. Ráadásul Miksa ez alkalommal hajlandó volt fegyverszünetet kötni, sőt területén, az Adige völgyében átengedett 17 ezer svájci katonát, akik ezúttal harcoltak is, és akiknek köszönhetően megváltoztak az erőviszonyok. Milánóba visszahelyezték a Sforzákat, Firenzébe pedig a Medicieket. Újra tárgyalások következtek, megint Mantovában az általános itáliai rendezés érdekében, újfent sikertelenül. A kudarc oka, hogy a felek alapvetően Velence és Franciaország kárára akarták megkötni az egyezséget. Mindez oda vezetett, hogy a franciák és a velenceiek újra egy oldalon találták magukat. Mint láttuk, a franciák és a velenceiek mindig természetes szövetségesnek számítottak, mivel számottevő területi követeléseik nem voltak egymással szemben. Miksa viszont szövetséget kötött a pápával, aki nem sokkal ezután meghalt, őt X. Leó, a Medici pápa követte. A spanyolok ezúttal a nápolyiakkal együtt a franciák, következképpen a velenceiek ellen álltak csatasorba. A Novara

mellett vívott ütközet 1513-ban a pápai és svájci csapatok sikerével végződött, ám döntést ez sem eredményezett, mivel a háború folytatódott. XII. Lajos meghalt, utóda, az ifjú I. Ferenc elődeihez hasonlóan igen harcias és ambiciózus volt. 1515-ben megindította a Francia Királyság harmadik nagy támadását. A háború legvéresebb csatája Marignano mellett francia–velencei sikert hozott. Miksa császár ekkor újabb kísérletet tett Milánó elfoglalására, ám a svájciak ezúttal sem váltak be, mert nem akartak egymás ellen harcolni, és hazavonultak. 1516 elején meghalt I. Ferdinánd aragóniai király, ami elhárította az akadályt a spanyol–francia béke előtt. Ezt egészítette ki a franciák békekötése a svájci kantonokkal. Az egyedül maradt Miksa decemberben csatlakozott az általános békéhez.

Az összefoglalásban Moro a bevezetőben feltett kérdésre – Mivé lett Velence? – azt a választ adja, hogy másodrangú, más segítségére szoruló hatalom. Ennek okai az oszmánok, a portugálok és a cambrai-i ligaháborúk voltak. Tényleg ilyen egyszerű lenne a válasz? Az eseményeket alapján igen. Csakhogy a szerző egy újabb kérdést is feltesz: mit lehetett volna tenni? És a lényeg pontosan ebben áll, mert Moro szerint nem külső, hanem belső okok játszották a fő szerepet. Ezek a szerző szerint négy pontban ragadhatók meg: 1. A Köztársaságnak nem a szárazföld, hanem keleti irányba: Konstantinápoly, illetve a Fekete-tenger felé, nyugaton pedig az óceánra kilépve kellett volna terjeszkednie; a lényeg, hogy a tengeren. 2. Ehhez feltétlenül szükséges lett volna a hajózási forradalom adaptálása, a vitorlás hajókra való áttérés, ami nem lett volna nehéz, mivel Európa legnagyobb hajógyára és raktára, az Arzenál Velencében volt, ahol rendelkezésre állt a kellő szakértelem és tudás. Azért nem történt meg mindez, mert néhány nemzedék alatt kiveszett az a tengeri civilizáció, mely megteremtette és naggyá tette a várost (és amely ugyanekkor felemelte az ango-
lokot, tesszük hozzá mi). Feltámasztásához pedig hiányzott a politikai akarat. 3. Ami a szárazföldet illeti, az állandósuló háborúk miatt hivatásos, tehát nem zsoldos, nemzeti hadsereget kellett volna felállítani. Ezt propagálta a könyvben nem említett Macchiavelli is a firenzeieknek. Ez akkor kivitelezhetetlennek bizonyult, azonban okvetlenül meg kell jegyezni, hogy Itáliában a zsoldosok túlnyomó része mindig is olasz volt, az idegenek az idegen hadseregekkel érkeztek nagyobb számban. Ennyiben ez a követelés nem volt teljesen megvalósíthatatlan akkor sem. 4. A megfelelő vezetés hiánya. A háborúk ugyanis megmutatták: attól, hogy valaki patrícus, még nem lesz jó vezető.

Moro új nézőpontból, új kérdéseket megfogalmazva járja körül a 15–16. század fordulójának eseménydús itáliai történelmét. A könyvből nem hiányzanak a magyar vonatkozások sem, ami felhívja a figyelmet arra, hogy a Magyar Királyság történetének ezen időszakát igen hasznos és tanulságos lenne az itáliai háborúk velencei nézőpontjának segítségével is vizsgálat tárgyává tenni.

*Kruppa Tamás**

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézetének egyetemi docense (6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 6., kruppa.tamas@szte.hu) és az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport főmunkatársa (ELKH). A recenzió az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport (ELKH) keretében a Támogatott Kutatócsoportok Irodája támogatásával készült.

CONTENTS

Diplomatic Missions and Alliances: The Kingdom of Hungary and the Holy Roman Empire in the First Half of the Sixteenth Century (Bence Péterfi)	511
--	-----

Studies

Attila Györkös: French–Hungarian Diplomatic Relations (1499–1529)	517
Attila Bárány: Sir Robert Wingfield, Resident Ambassador of Tudor England, the Holy Roman Empire and Hungary (1514–1515)	531
Bálint Lakatos: The Hungarian–Bohemian Mission of an Imperial Ambassador, Andrea dal Burgo (1521–1523)	581
Tibor Monostori: From the Castle of Eger to the Kingdom of Naples: The Release and Services of a Hungarian Galley Slave and His Petition to the Emperor Ferdinand III	629

Book Reviews

Venice on Stormy Waters (1499–1517) (Tamás Kruppa)	639
Armenian Religious Identity and the Churches of Constantinople and Rome (Kornél Nagy)	647
Historiography on the Rus of Kiev and Vladimir–Suzdal (Patrik Dinnyés)	650
Topographies of Tolerance and Intolerance (Péter Balázs)	652
Between Hopes and Dangers (Éva Blénesi)	657

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2021-es évfolyamának megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutató Hálózat